

ИЖТИМОЙИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

9 ЖИЛД, 4 СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 9, НОМЕР 4

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

VOLUME 9, ISSUE 4

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
№4 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2026-4>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
Сабилова Умида Фархадовна
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD:

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор (Узбекистан)
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Негматова Шахзода Шухратовна
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Шайылдаева Асель Кокоевна
кандидат социологических наук (Кыргызстан)

Исмаилов Алишер Агзамович
доктор экономических наук, (Узбекистан)
Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор (Россия)
Рожанский Михаил Яковлевич
кандидат философских наук (Россия)
Маматов Нормурат
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор (Казахстан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Холбеков Абдугани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Шайхисламов Рафаэль Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Акулич Мария Михайловна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

Антонио Алонсо Марсос
доктор политических наук, профессор (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Виктор Агаджаньян
доктор философии по социологическим наукам,
профессор (США)
Абдулазизов Абдулвоҳид Хабибуллоевич
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Аликариев Нуритдин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Николов Стефан
доктор философии по социологическим наукам, (Болгария)

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Ли Ци
доктор исторических наук, профессор (Китай)
Сухомлинова Марина Валерьяновна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

www.tadqiqot.uz решаёт задачи, предусмотренные Стратегией Узбекистана 2030, направленные на развитие науки за счёт внедрения достижений научных исследований учёных и служащих их признанию в международном научном сообществе. Так, каждой статье, опубликованной в журнале, присваивается номер DOI (Crossref). Журналы включены в международные индексные базы данных. Входит в список журналов ВАК Узбекистана.

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Пармонов Фарход Ярашевич
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Жусубалиев Абдикайым Рысбаевич
кандидат социологических наук, доцент (Кыргызстан)
Алимухамедова Нодира Ядгаровна
доктор философии по философским наукам (Узбекистан)

Камалова Хатира Сабыровна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Тагиева Гулсум Гафуровна
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Ахмедова Феруза Медетовна
доктор философии по социологическим наукам (PhD)
(Узбекистан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Аликариева Аълохон Нуриддиновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Зайтов Элёр Холмаматович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Уразалиева Гулшода Бекпұлатовна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

Мирзахмедов Хуршид Абдирашидович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қаюмов Қахрамон Нозимжонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Махкамов Қодиржон Одилжонович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Сеитова Зухраҳон Пиржановна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Доспанова Дилара Уракбаевна
кандидат филологических наук, доцент (Узбекистан)
Рахимбаева Дилбархон Абдулхамитовна
кандидат философских наук, доцент (Узбекистан)

Каримов Бобир Шаропович
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Якубов Ильдар Харрасович
кандидат политических наук, доцент (Узбекистан)
Абдухалилов Абдулло Абдухамитович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МАҚОЛАДА КЕЛТИРИЛГАН ДАЛИЛЛАРНИНГ ТЎҒРИЛИГИ УЧУН МУАЛЛИФ МАСЪУЛДИР | АВТОР НЕСЕТ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ДОСТОВЕРНОСТЬ ФАКТОВ ИЗЛОЖЕННЫХ В СТАТЬЕ

1. KIRISH SO‘ZI	6
2. Bekturodov Mansur O‘ZBEKISTONDA IJTIMOY O‘ZGARISHLARNI ANGLASH VA BOSHQARISHDA SOTSIOLOGIYANING O‘RNI.....	8
3. Рахимова Нигина УДИВИТЕЛЬНАЯ ЖЕНЩИНА, САМЫЙ ЛУЧШИЙ ЧЕЛОВЕК, НАСТОЯЩИЙ УЧИТЕЛЬ.....	12
4. Matibaev Toshpo‘lat KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA DEPUTATLIK NAZORATI VA JAMOATCHILIK ISHTIROKINING IJTIMOY MEKANIZMLARI.....	18
5. Латипова Нодира ЗНАНИЕ НЕ УБЫВАЕТ, КОГДА ИМ ДЕЛЯТСЯ: ПРОФЕССОР МАЙЯ ХАБИБОВНА ГАНИЕВА – НАСТАВНИК НАУЧНЫХ ПОКОЛЕНИЙ.....	27
6. Seitov Azamat TRIBAL STRUCTURES AND SOCIAL TRANSFORMATION IN CENTRAL ASIA: A COMPARATIVE ANALYSIS OF KAZAKH, KARAKALPAK, KYRGYZ, TAJIK AND UZBEK CONTEXTS.....	38
7. Якубов Ильдар РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ФАКТОР ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	46
8. Parmanov Farxod ETNOMADANIY MIGRATSION JARAYONLARNING SOTSIMADANIY XUSUSIYATLARI.....	55
9. Seitova Zuhra JÁMIYETLIK TURMISTÍN TÚRLI TARMAQLARINDA GENDERLIK TEŇLIK MÁSELELERI SHESHILMEWINÍN AQIBETLERI.....	64
10. Abdusalilov Abdullo NOGIRONLIGI BOR SHAXSLARNI TURMUSH SIFATINI BAHOLASHNING IJTIMOY- PSIXOLIGIK JIHATLARI.....	70
11. Kulbekova Nasiba INSON SALOHİYATI VA BARQAROR TARAQQIYOT UYG‘UNLIGI.....	79
12. Хасанова Мавлюда ЧУСТВИТЕЛЬНОСТЬ ДУХОВНОСТИ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ НА ПРИМЕРЕ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....	86
13. Kamalova Khatira JOQARI OQIW ORINLARINDA MAYIPLIGI BOLGAN STUDENTLERDIN INKLYUZIV TALIM ALIWININ SHOLKEMLESTIRIWSHILIK-PEDAGOGIKALIQ SHARAYATLARI....	92

14. Reshetnikov Ivan FAMILY AND THE TRANSMISSION OF TRADITIONS IN THE FESTIVE CULTURE OF UZBEKISTAN.....	101
15. Nurullayeva Umida AHOLINING IJTIMOIIY KAYFIYATINI BAHOLASHDA MIQDORIIY VA SIFATIIY KO'RSATKICHLAR INTEGRATSIYALASHUVINING METODOLOGIK TAHLILI.....	110
16. Navro'zov Oybek TA'LIM, TARBIYA VA MADANIYAT: TARIX VA ZAMONAVIYLIK.....	119
17. Ermatova Gulsanam IJTIMOIIY ISHDA PROFILAKTIKA VA REABILITATSIYA FAOLIYATINING ILMIY ASOSLARI.....	126
18. Abdugaffarova Ozoda UYUSHMAGAN YOSHLARNI IJTIMOIIY FAOLLASHTIRISH MEXANIZMLARI: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLAR VA XORIJIY TAJRIBA.....	135
19. Buronova Sitora «INSON» IJTIMOIIY XIZMATLAR MARKAZLARIDA PROAKTIV IJTIMOIIY ISHNI TASHKIL ETISHNING INSTITUTSIONAL VA IJTIMOIIY MEXANIZMLARI.....	144
20. Umarova Nargiza YANGI O'ZBEKISTONDA DAVLAT YOSHLAR SIYOSATINING YOSHLAR QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI INSTITUTSIONAL ROLI.....	156
21. Saribaeva N. ZAMONAVIY JAMIYATDA JAMOATCHILIK FIKRI BILAN ISHLASH: DAVLAT VA NODAVLAT TASHKILOTLARI HAMKORLIGI.....	162
22. Mamadaliyeva Nargiza O'ZGARUVCHAN SOTSIOMADANIY MUHITDA SHAXSNING QADRIYAT YO'NALISHLARI VA RUHIY SALOMATLIGI: SOTSIOLOGIK TAHLIL.....	169
23. Niyazova Olga STUDENTLERDIN DENE TARBIYASI HAM SPORT TARAWINDAGI BILIMLENDIRIW PROCESSIN SHOLKEMLESTIRIWDI JETILISTIRIW: SOCIOLOGIYALIQ BASQARIW MODELI.....	175
24. Сеитов Тимур ИНИЦИАТИВНОЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЕ КАК ИНДИКАТОР АРТИКУЛИРОВАННЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ЗАПРОСОВ.....	190
25. Kulbekova Nasiba YANGI O'ZBEKISTONDA INSON SALOHIIYATINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY VA INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI.....	199
26. Buronova Sitora «PROAKTIV IJTIMOIIY ISH» TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUV.....	207
27. Qudratov Shohrux SOTSIOLOGIK ILMIY MAKTABLARNING NOGIRONLAR IJTIMOIIY TA'MINOT TIZIMIGA OID NAZARIY YONDASHUVLARI.....	218

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Parmanov Farxod,

O'zR Prezidenti huzuridagi DBA mustaqil izlanuvchisi,
dotsent, sotsiologiya fanlari doktori (DSc)

ETNOMADANIY MIGRATSION JARAYONLARNING SOTSIMADANIY XUSUSIYATLARI

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.00000000>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada etnomadaniy migratsion jarayonlarning sotsiomadaniy xususiyatlari, ularning jamiyat ijtimoiy-madaniy hayotiga ta'siri hamda migratsiya sharoitida etnik va madaniy identifikatsiyaning o'zgarish jarayonlari tahlil qilinadi. Etnomadaniy migratsiyaning asosiy omillari, migrantlarning yangi ijtimoiy muhitga moslashuvi, integratsiyasi va madaniy aloqalarning shakllanishi masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, migratsiya jarayonlarida til, urf-odat, an'analar, qadriyatlar va madaniy merosning saqlanishi hamda transformatsiyasi yoritiladi. Tadqiqotda etnomadaniy xilma-xillikning jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarga ta'siri, diasporalar va transmilliy ijtimoiy-madaniy aloqalarning rivojlanish xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Etnomadaniy migratsiya jarayonlarini kompleks o'rganish turli madaniyat vakillari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik, ijtimoiy integratsiya va madaniy bag'rikenglikni rivojlantirishning muhim sharti sifatida asoslanadi. Mazkur maqolada turli madaniyat chegaralari va chorahalarida etnomadaniy o'xshashliklar diffuziyasi va gibridlashuvi, xorijiy migrantlarning yangi jamiyat stereotiplariga ko'nikish mexanizmlari hamda milliy-madaniy qadriyatlar integratsiyalashuvi va migrant modulining etnomadaniy transformatsiyasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: akkulturratsiya modeli, etnomadaniy transformatsiya, dezintegrativ omil, kaskada holati, adaptatsiya potentsiali, migrantofobiya hodisasi, migrant moduli, etnomadaniy tolerantlik.

Парманов Фарход,

Независимый исследователь АГУ при Президенте РУз.,
Доцент, доктор социологических наук (DSc)

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются социокультурные особенности этнокультурных миграционных процессов, их влияние на социально-культурную жизнь общества, а также процессы изменения этнической и культурной идентичности в условиях миграции. Особое внимание уделяется основным факторам этнокультурной миграции, адаптации и интеграции мигрантов в новую социальную среду, а также формированию межкультурных связей. Рассматриваются вопросы сохранения и трансформации языка, обычаев, традиций, ценностей и культурного наследия в условиях миграционных процессов. Кроме того, исследуются влияние

этнокультурного разнообразия на социальные отношения, особенности формирования диаспор и развития транснациональных социокультурных связей. Комплексное изучение этнокультурных миграционных процессов рассматривается как важное условие развития взаимодействия между представителями различных культур, социальной интеграции и культурной толерантности. В статье анализируются диффузия и гибридизация этнокультурных сходств на границах и пересечениях разных культур, механизмы адаптации иностранных мигрантов к новым социальным стереотипам, интеграция национально-культурных ценностей, этнокультурная трансформация мигрантского модуля.

Ключевые слова: модель аккультурации, этнокультурная трансформация, дезинтегративный фактор, каскадный статус, адаптационный потенциал, феномен мигрантофобии, мигрантский модуль, этнокультурная толерантность.

Parmanov Farkhod,

Independent researcher at the APA under the President of the RUz
Associate professor, Doctor of Sociological Sciences (DSc)

SOCIOCULTURAL CHARACTERISTICS OF ETHNOCULTURAL MIGRATION PROCESSES

ABSTRACT

This article analyzes the sociocultural characteristics of ethnocultural migration processes, their impact on the socio-cultural life of society, and the transformation of ethnic and cultural identities under conditions of migration. Particular attention is paid to the main factors of ethnocultural migration, the adaptation and integration of migrants into a new social environment, and the formation of intercultural relations. The study also examines the preservation and transformation of language, customs, traditions, values, and cultural heritage in the context of migration processes. In addition, the article explores the impact of ethnocultural diversity on social relations, the development of diasporas, and the formation of transnational sociocultural ties. A comprehensive study of ethnocultural migration processes is considered an important condition for promoting interaction between representatives of different cultures, social integration, and cultural tolerance. The article analyzes the diffusion and hybridization of ethnocultural similarities at the borders and intersections of different cultures, the mechanisms of adaptation of foreign migrants to new social stereotypes, the integration of national and cultural values, and the ethnocultural transformation of the migrant module.

Keywords: acculturation model, ethnocultural transformation, disintegrative factor, cascade status, adaptation potential, phenomenon of migrantophobia, migrant module, ethnocultural tolerance.

KIRISH

XXI asrda jahon hamjamiyati tomonidan xalqaro (tashqi) migratsiya ijtimoiy hayotning barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatadigan global hodisa sifatida tan olindi. Xususan, tashqi migratsiya har qanday davlatning xavfsizligi, iqtisodiy holati, moliyaviy ahvoli va demografik vaziyatiga, shuningdek, tan olingan umuminsoniy qadriyatlari va xatti-harakat etiket qoidalariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatishi e'tirof etildi. Ichki migratsiya esa hududlarning demografik xususiyatlari, mavjud infratuzilma va dinamik rivojlanish imkoniyatlariga ta'sir ko'rsatadi.

Xalqaro migratsiya jarayonlari, migrantlar va ularni qabul qiluvchi mamlakatlar uchun, jiddiy sotsial muammolar "kaskadini" vujudga keltirmoqda. Xususan, turli davlatlaridan kelayotgan migrantlar hamda tubjoy aholining, ularga begona madaniyat va qadriyatlarga "ko'nikish effektini" shakllantirish, mehnat muhojirlarning ushbu mamlakatlarda munosib ish topishi, milliy-tarixiy sivilizatsiyalari natijalarini saqlab qolishga imkoniyatlar yaratilishi, davlatlar barqaror taraqqiyoti va xavfsizlikni ta'minlashi bilan bog'liq etnomadaniy qadriyatlar integratsiyasi muammolaridir. Ya'ni

“begona” ommaviy muhojirlar oqimi, bu jamiyatlar etnomadaniy tuzilishi va ijtimoiy munosabatlar transformatsiyasi o‘zgarishlariga faol ta’sir o‘tkazmoqda.

Buni tizimli ravishda davlat siyosati darajasida amalga oshirish (masalan, shahar yoki korxonalar rahbariyati tomonidan uyushtiriluvchi rasmiy tadbirlarda), norasmiy ravishda (mahalliy OAV bilan hamkorlikda migrantlar haqida ijobiy jamoatchilik fikrini shakllantirish) yaxshi natijalar beradi. Bunda siyosatchilar va mansabdor shaxslarning migratsiya va migrantlar haqidagi ijobiy fikrlarini ommalashtirish jamiyat ijtimoiy munosabatlarini barqarorlashtirishi, ya’ni ularni “barcha balolar uchun javobgar” bo‘lib qolishdan saqlashi mumkin [1].

Hozirgi globallashuv davrida turli sotsial birliklarning ijtimoiy munosabatlari tizimida konkret sotsial-madaniy muhitga adaptasiya va integrasiya masalalarining migrantlar hayoti bilan bog‘liq jihatlarini tahlil qilish uchun migrant talab dunyoning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, etnomadaniy manzarasidagi o‘zgarishlarni e’tiborga olish kerak. Shuningdek, O‘zbekiston uchun xorijiy davlatlarga ishlash uchun chiqib ketgan migrantlarni kelishi-ketishi, har xil jinoiy va eksterimistik guruhlariga qo‘shilib qolishi, ularning g‘arb madaniyatini olib kelishlari kabi tahdidlarni oldini olish borasida tegishli tadbirlarni amalga oshirish lozim bo‘ladi.

METODOLOGIYA

Maqolada tizimli tahlil, kontent tahlil, biografik va taqqoslama usullardan foydalanildi. Migratsion jarayonlar va migratsiya modelining etnomadaniy integratsiyasi mavzusida bir qator sotsiolog, psixolog va etnolog olimlar o‘zlarining ilmiy tadqiqot ishlarini olib borgan. Xususan, xorijiy olimlardan eronlik psixolog F.Moghaddam **omnikulturalizm** modelini ilgari suradi. Uning fikricha, “omnikulturalizmning pirovard maqsadi – inson tabiati umumiyliigi va ustuvorligini anglash asosida, shunday jamiyat qurishki, unda odamlar, shuningdek guruh farqlarining yanada rivojlanish imkoniyatlari saqlanib qoladi” [2].

Tarixchi olimlar R.Kelli va V.Prashad tomonidan **polikulturalizm** modeli taklif qilingan. Bu yondashuvda turli etnos, irq madaniyatlarga mansub ijtimoiy-demografik guruhlarining o‘zaro tarixiy-an’anaviy va hozirgi zamonaviy etnomadaniy aloqalariga urg‘u berilgan. Madaniyatlar bir-biriga bog‘lanmagan va o‘zgarimas deb hisoblaydigan essensialistik yondashuvdan farqli ravishda, bu qarash tarafdorlari etnik va irqiy guruhlarini o‘zaro kesishuvchi va ta’sirdagi madaniyatlar natijasi sifatida e’tirof etishadi [3].

Nemis olimi J.A.Berri esa, immigratsiya natijasida, migrantlarni qabul qiluvchi mamlakatda yashovchilar tarkibi, ular kelib chiqqan davlatlar bo‘yicha, lingvistik, etnik va konfessional mansubligi rang-barangligini kuchaytiradi. Chunki, transchegaraviy migratsion harakatda odamlar, odatda: tarixiy an’analari ildizlarini, milliy madaniyatining mental xususiyatlarini, vatani bilan aloqalarini yo‘qotmaydilar, ayni paytda, ular (ijobiy ma’noda yangi) “mutant” madaniyat elementlarini ijodiy o‘zlashtirishlari natijasida, yangi madaniy fenomenlar vujudga keladi. Ya’ni, turli madaniyat chegaralari va chorahalarida etnomadaniy o‘xshashliklar diffuziyasi va gibridlashuvi amalga oshadi [4].

Migrantlar moslashuvi – akkulturatsiyasi (ijtimoiylashuvi) masalasi dolzarbligi: migratsiya oqimlari ampletudasi, ko‘lami, intensivligi va boshqa xususiyatlari bilan bog‘liq bo‘lib, baholar muqobilligini belgilaydi. Ya’ni masalaning ikki tomonliligiga e’tibor qaratgan tadqiqotchi Yu.V.Arutyunyan nafaqat “mehmonlar”ni, balki “mezbonlar”ni ham internatsional ruhda tarbiyalash masalasiga alohida e’tibor qaratib, mamlakatda faqat “mehmonlar”ni emas, balki “mezbonlar”ni ham internatsional ruhda tarbiyalab, ularning har ikkisini ham “o‘z millati”ga hurmat-ehtiromni mutlaqlashtirishdan chekinishga chaqirgan edi [4].

Mahalliy olimlardan J.Ochilovning global texnogen sivilizatsiyaning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarida ma’naviy-madaniy omillarning tarixiy merosga vorislik munosabati texnogen sivilizatsiya globallashuvi: 1) ijtimoiy-ruhiy muhit; 2) retrospektiv asos; 3) intellektual imkoniyat; institutsional tizimi kabi omillar va asoslar yordamida shakllanadi deb ta’kidlaydi [5].

ASOSIY QISM

Bugungi kunda dunyoning rivojlangan mamlakatlarga rivojlanmagan qoloq davlatlardan boruvchi migrantlar soni yil sayin ortib bormoqda. Migrantlarning davlatlarga borib istiqomat qilish soni jihatidan AQSh yetakchilik qilib, ushbu davlatda 50,6 mln muhojir yashaydi va ularning 11

mln.dan ortig'i noqonuniy (nolegal) migrant hisoblanadi. Undan keyingi o'rinda Germaniya – 15,8 mln kishi, Saudiya Arabistoni – 13,5 mln, Rossiya Federatsiyasi – 11,6 mln va Birlashgan Arab Amirliklarida – 11,1 mln migrant mavjud. Ushbu mamlakatlarga migrantlarning ko'plab jalb etilish sabablari sifatida quyidagilarni ta'kidlash mumkin: iqtisodiyotining rivojlanganligi, ish haqining yuqoriligi, bandlik imkoniyatlarining mavjudligi (ish topish osonligi), o'zini namoyon etish imkoniyati, yuqori turmush darajasi va h.k.

O'zbekistondan xorijiy davlatlarga ishlash uchun chiqib ketgan migrantlar soni 2024-yil dekabr oyi holatiga ko'ra, 2 mln 346 ming nafarni tashkil etadi [6]. 2025-yilda transchegaraviy pul o'tkazmalari hajmi rekord darajadagi 18,9 milliard dollarni ko'rsatmoqda. Bu ko'rsatkich 2024-yilga nisbatan 27,2 foizga (4,1 mlrd dollarga) ko'pdir. Joriy 2026 yilning birinchi yarim yilligi (yanvar–iyun) uchun ham yangi ma'lumotlar mavjud:

Yarim yillik ko'rsatkich: 2026-yilning dastlabki 6 oyida xorijdan O'zbekistonga 9,3 milliard dollar pul o'tkazmalari kelib tushdi. Bu o'tgan yilning mos davriga nisbatan 13 foizlik o'sishni ko'rsatmoqda. [7].

Migratsiya tabiiy-ijtimoiy jarayon bo'lib, shaharlarning sanoat markazlari sifatidagi roli ham oshib borishi barobarida uy joylarga bo'lgan talab darajasi ham kuzatilmoqda

Migratsiya jarayonlarining etnomadaniy integratsiyasi sotsio-madaniy hususiyatlari, o'zaro aloqasi va ularning ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlarini o'rganishda, turli mamlakatlarda yoki mintaqalarda migratsiya va integratsiya modellarini taqqoslash asosida o'rganildi. Shu bilan bir qatorda integratsiyaning turli usullari va jarayonlari orasidagi farqlar va o'xshashliklar aniqlandi. Migratsiyaning strukturaviy modellarini: ko'pincha, iqtisodiy-ijtimoiy, siyosiy va sotsiologik ta'sirida amalga oshirishini inobatga olgan holda, bu modellarda migratsiyaning sabablari va oqibatlari, ayniqsa, yangi jamiyatga kirishish va integratsiya jarayonlarini hamda statistik, sotsiologik va psixologik tahlillar asosida ko'rib chiqildi.

Immigratsiya natijasida, migrantlarni qabul qiluvchi mamlakatda yashovchilar tarkibi, ular kelib chiqqan davlatlar bo'yicha, lingvistik, etnik va konfessional mansubligi rang-barangligini kuchaytiradi. Chunki, transchegaraviy migratsion harakatda odamlar, odatda: tarixiy an'analari ildizlarini, milliy madaniyatining mental xususiyatlarini, vatani bilan aloqalarini yo'qotmaydilar, ayni paytda, ular (ijobiy ma'noda yangi) “transmutant” madaniyat elementlarini ijodiy o'zlashtirishlari natijasida, yangi madaniy fenomenlar vujudga keladi. Ya'ni, turli madaniyat chegaralari va chorahalarida etnomadaniy o'xshashliklar diffuziyasi va gibridlashuvi amalga oshadi [8].

Natijada, yangi transmadaniy, etnomadaniy fenomen shakllanadi. O'zining bu ijtimoiy birliklarga mansubligini anglagan migrantlar ongidagi stereotiplar, kundalik amaliy faoliyatidagi xatti-harakatlar, ularning muayyan sotsial voqelikni “ko'rish prizmasi”ga va “sektoriga” mos ravishda o'zgaradi.

Migrantlar etnomadaniy farqlarida “konflikt potentsiali” mavjud bo'ladi. Bunda “etnomadaniy adekvatlik” elementlaridagi farqlar transformatsiyasi, o'zaro bog'liq ikki bosqichdan iborat bo'lib:

birinchi bosqichda – mobilizatsiya resurslari, vositalari va usullarining jamiyat etnomadaniy manzarasiga ta'siri, ma'naviy-madaniy qadriyatlar integratsiyasi va multikultuzizm shakllanishiga olib keladi.

ikkinchi bosqichida – ularning integratsiyalashuv va diffrensiallashuv tendensiyalari etnomadaniyatning gibrid, “mutant” turlarini shakllantirishi “ommaviy madaniyat” transformatsiyasini namoyon qilmoqda.

Hozirgi paytda migrantlarni qabul qilgan jamiyatlarda, ularning migratsion muhitga moslashuv jarayonini tashkil qilish va boshqarishga oid muqobil integratsiyaviy va multikulturalistik modellar ishlab chiqilgan.

Birinchi – migrantlarning qabul qiluvchi mamlakatlar an'anaviy turmush tarzini, amaliy xatti-harakat norma va qoidalari, ma'naviy-madaniy qadriyatlarini qabul qilishi orqali “singib ketishi”ni bildiradi.

Ikkinchi – turli etnomadaniy guruhlarining yagona ma'muriy-siyosiy hudud doirasida birgalikdagi faoliyatini ko'zda tutadi. Ammo G'arb davlatlarining migrantlar moslashuvini tashkil qilish strategiyasiga oid amaliy tajribasi o'zining noqobilligini ko'rsatdi. Ya'ni migrantlarni qabul

qiluvchi davlatlarni avtonomlashuv va anklavlashuvga olib keldi. Umuman, migrantlarning qabul qiluvchi davlatlar xatti-harakat axloqiy normalariga, stereotiplariga moslashmasligi, aksincha begonalashuvi, nizoli vaziyatlarni vujudga keltiradi.

Migrantlarning yangi muhitga sotsial-madaniy adaptasiyasi va yangi etnomadaniy muhitga integrasiyasi muvaffaqiyatli bo'lsa ham, bu ularning qabul qilayotgan mamlakat madaniyatining barcha norma va elementlarini istisnosiz qabul qilishini bildirmaydi. Markaziy Osiyolik, shu jumladan, o'zbekistonlik migrantlar o'zlari borgan davlat (masalan, Rossiya Federasiyasi) aholisidan diniy-konfessional, psixologik-ruhiy, tili, ma'naviy madaniyati va boshqa belgilari bilan ajralib turishadi.

Begona, noan'anaviy etnik va madaniy muhitga tushgan migrantlar, bu sotsial muhitda o'zini tutishning muayyan: assimilyatsiya, integratsiya, segregatsiya va marginalizatsiya modellarini (yoki, ularning ma'lum kombinatsiyalarini) qabul qilishlari mumkin. Birinchi ikki model migrantlarni qabul qiluvchi jamiyat bilan konstruktiv o'zaro aloqalar tarkib topishini ko'zda tutadi. Ya'ni bunda migrantlar milliy o'ziga xosligini yo'qotib, ularga to'liq qo'shilib ketadi (assimilyatsiyalashib) yoki o'z milliy-metal xususiyatlarining ayrim jihatlarini saqlab qolgan holda, unga "singib" (integratsiyalashib) ketadi.

Britaniya sotsiologik markazi axborotiga ko'ra, migrantlar tomonidan ham (ayollarga zo'ravonlik, o'g'riliklar va h.k.), mahalliy aholi tomonidan ham (migrantlarni vaqtincha saqlash joylarini yoqish, qochoqlarga hujumlar) jinoyatlar oshmoqda [9].

Shuningdek, Chexiya, Vengriya va Latviya davlatlarida migrantlarning solishtirma miqdori YeIning boshqa mamlakatlaridan nisbatan kamroq bo'lgani sababli, ular bilan kam aloqaga kirishiladi. Aynan shu mamlakatlardan boshqa davlatlarda so'rovda ishtirok etgan respondentlar inson millati, u bilan qarindoshlik va boshqa etnomadaniy munosabatlarni o'rnatishda, ular uchun ahamiyati yo'qligini ko'rsatishgan. Ya'ni migratsiyaviy oqimning ko'payishi etnomadaniy tolerantlik oshishiga olib kelganini ko'rsatmoqda.

Hozirgi paytda turli tuman madaniy geterogen sotsiumlar destabilizatsiyasi (barqarorligini izdan chiqishi) va tarqoqlashuvda dezintegrativ omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu jarayonlar o'zi bilganicha qo'yib yuborilsa, ular jamiyatni parokandalikka olib kelishi mumkin. Turli usulvositalar bilan madaniyatlararo ziddiyatlarni bartaraf qilishda, bo'linib ketgan (hatto, ziddiyatli) jamoalarni konsolidatsiyaga olib kelish imkoniyat potentsiali mavjud bo'ladi.

O'zaro etnik munosabatlarni yaxshilashda migrantlarning mahalliy muhitga moslashish istagi muhim ahamiyatga ega. ESS tadqiqotiga muvofiq, etnik hamjamo va vakillarining 71 foizi, ularni qabul qilgan mamlakat qoidalari va turmush tarzini qabul qilishga tayyorligini, faqat ularning 9 foizi, bu muhim ahamiyatga emas, deb aytishgan. Aynan bu ko'rsatgichlar musulmonlar orasida, tegishli ravishda 59 % va 14 %ni tashkil etgan, ya'ni ularda integratsiyalashish maqsadi, nisbatan yuqori emas. Yevropada etnik kamchilikni tashkil etuvchi migrantlarning 82% ularni qabul qilgan davlatga mansub bo'lish hissi balandligini ko'rsatishgan [10].

Shuni ta'kidlash kerakki, aholining sotsial **mobillik amplitudasi** parametri va paradigmalaridagi o'zgarishlarni vujudga keltiruvchi ob'ektiv shart-sharoit va sub'ektiv omillar tizimini kompleks-tizimli tahlil qilishni hamda sotsial mobillikning o'ziga xos ko'rinishi – migratsiya shakl hamda yo'nalishlarini tadqiq etib, uning nazariy-konseptual, amaliy-praksiologik jihatlarini aniqlashning metodologik asoslarini ishlab chiqish zaruriyati va ahamiyati tobora oshib bormoqda. Aksariyat holatlarda, migratsiya hodisasining optimalligi, ratsionalligi haqidagi nazariyalar, ta'limotlarning mohiyati, mazmuni, shakli va amalga oshirish imkoniyatlari abstraktligiga ko'ra, utopik xarakterga ega bo'lib qolmoqda. Shunga qaramasdan, mumtoz fanlar tarixi ilmiy xulosalarining zamonaviy neoklassik ta'limotlarga asos bo'lish tamoyiliga ko'ra, hozirgi davrda jahon ilmiy hamjamiyatida nisbatan ustuvor mavqega erishgan sotsiologik nazariya va konsepsiyalar ularning migratsiya jarayonlarining mohiyatini tizimli ochib berishi bilan ahamiyatlidir.

Shunday qilib, migrantlarning etno-madaniy guruhni assimilyatsiya qilishi uzoq, ko'p bosqichli, ziddiyatli ijtimoiy, siyosiy va madaniy jarayondir. Bunda migrantlar diasporalari boshqa mamlakatlar madaniyati bilan to'liq assimilyatsiyalashib ketishga imkon bermaydi. Shuning uchun ham, bir tomondan xorijiy mamlakatlardagi elchixonalarimizning migrantlar o'rtasida doimiy

ravishda olib borish kerak bo'lgan madaniy ishlar, birinchi navbatda, o'zbek san'atkorlarning konsertlarini muntazam tashkil etish, rassom va boshqa san'atkorlar ko'rgazmalarini o'tkazish ishlarini muntazam olib borishlari kerakligini, ikkinchi tomondan, migrantlar o'rtasida madaniyatlararo dialogni kengaytirish, turli milliy madaniyatlar tolerantligini, sivilizatsiya kelajagiga daxldorlik hissini vujudga keltirish ishlarini amalga oshirishda "xalq diplomatiyasi"dan foydalanish yaxshi natija beradi. O'zbekistonda – milliy-madaniy markazlar, ta'limning bir necha tilda olib borilishi, OAV, TV, radioda ko'p tilli eshittirishlar tashkil etilishi, bayramlar, festivallar, xalq sayllarini tashkil etish tajribalar buning ijobiy natijalarini ko'rsatmoqda.

Ommaviy migratsiya natijasida etnomadaniy rang-baranglikning "salbiy oqibatlari" migrantlarni qabul qiluvchi mamlakatlarda, ularni ishga joylashtirish, yangi etnomadaniy muhitga moslashtirish, ba'zan etnomadaniy munosabatlarini integratsiyalashtirish jarayonida vujudga kelgan ziddiyatlarni bartaraf etish usullari va vositalari noqobilligiga borib taqaladi.

Migrant hamjamiyatlarni identifikatsiyalashtiruvchi jihatlari, madaniy o'ziga xoslik turg'unligi, assimilyatsiya jarayonlarining uzoq muddatga (ba'zan, bir necha avlodlar tarixiga) cho'zilishi, qabul qiluvchi mamlakatdagi "ksenofoblik" mavjudligi va boshqa sabablar, mahalliy aholi tomonidan etnik kamchilikni tashkil qilgan migrantlarni o'ziga "singdirib yuborish"ga to'sqinlik qiladi. Xususan, Fransiya, Shveysariya, Belgiya, Avstriya davlatlarida nisbatan ko'proq bo'lgan musulmon migrantlari bilan integratsiyalashuv siyosatida assimilyatsiyaviy yondashuvning muvaffaqiyatsizliklariga, aynan shu sabablar katta rol o'ynamoqda.

Albatta bu o'zgarishlarni, xususan: ijtimoiy munosabatlar "sifati" va tabiatini – sotsiologlar va antropologlar; migrantlar ruhiy his-tuyg'u, kechinmalarini – psixologlar; muayyan hududda migrantlar populyatsiyasi keksayishi yoki yosharishini – gerontologlar va demograflar; etnik strukturasi – etnologlar o'rganadilar.

Bu jarayonni yaqqolroq tasavvur etish uchun "akkulturatsiya" hodisasining mazmun-mohiyatini tushunib olish zarur. Akkulturatsiya – (lot. acculturare - «-ga, sari, qarab, yaqinlashish» + cultura «ta'lim, ma'rifat, ishlov berish») – turli ijtimoiy va madaniy tizimga oid madaniyatlarning o'zaro ta'sir jarayoni (ya'ni, ularning moddiy va ma'naviy xususiyatlari almashinuvi)ni ifodalovchi atamadir).

"Akkulturatsiya" atamasini amerikalik harbiy arbob, sayohatchi, geograf, hindular haqida qimmatli etnografik materiallar to'plagan, AQSh miliy fanlar akademiyasining a'zosi Jon Uesli Pauell (1834-1902) 1880 yilda AQSh Etnologiya byurosida qilgan hisobotida, ilk bor ishlatgan. Pauell bu atamani turli madaniyatlar o'rtasidagi uzoq muddatli aloqa jarayonida madaniy almashinuv natijasida inson ongida vujudga keladigan psixologik o'zgarishlar, deb ta'riflagan edi. Pauell madaniy elementlar almashishi orqali, ularning har birida o'ziga xos etnomadaniyat koloriti saqlanib qolishini ta'kidlaydi.

Umuman, bu tushuncha tor ma'noda Shimoliy Amerika hindu qabilalaridagi madaniy o'zgarishlar jarayoni va yevropalik kolonizatorlar madaniyati ta'sirida ulardagi assimilyatsiya hodisanini tushuntirishda qo'llanila boshlandi. 1932-yili nemis etnologi Rixard Turnvald bu iborani ilmiy ishining nomida ham ishlatgan va ommalashtirgan [11]. 1935-yili Redfild, Linton va Xerskovis akkulturatsiya jarayonini o'rganishning namunaviy modelini ishlab chiqdilar. Dastlabki madaniy modeli o'zgarishga uchrayotgan resipient (migrantlarni qabul qilayotgan) guruh hamda o'z madaniy xususiyatlarini berayotgan donor-guruhining farqlarini tahlil qilish belgilari ishlab chiqildi. Bu G'arb "industrial madaniyati" bilan o'zaro to'qnashuvda nisbatan katta bo'lmagan migrantlar etnik guruhlaridagi madaniy o'zgarishlarni empirik tadqiq etish uchun qulay edi. Unda resipient guruhning o'zaro madaniy kontaktda namoyon bo'luvchi uch xil reaksiyasi turkumlashtirilgan, ya'ni:

- "qabul qilish" – (amaldagi "an'anaviy" model o'rniga donor guruhi madaniy modelining to'liq qabul qilinishi);
- "adaptatsiya-moslashish" – (donor guruhi madaniy modeli ta'sirida "an'anaviy" modelning qisman o'zgarishi);
- "reaksiya" – (an'anaviy modelni o'zgarishsiz saqlab qolish uchun donor guruhi madaniy modelini rad etish) xususiyatlari ko'rsatilgan.

O'tgan asrning 50-yillarigacha akkulturasiya hodisasini o'rganishda G'arb "postindustrial madaniyati" ta'sirida boshqa madaniyatlar o'zgarishlarini tadqiq etish ustuvor bo'lgan. Xususan, o'tgan asrning 50-60-yillaridan boshlab, g'arbiy bo'lmagan, alohida mintaqada madaniyatlari tarkibidagi o'zgarishlariga e'tibor qaratilib, ularning transformatsiyasi tendensiyasini o'rganishning yangi bosqichi boshlandi (masalan, ispanlashuv, xitoylashuv, yaponlashuv va h.k.).

Mavzu doirasida konkretlashtirib aytganda, akkulturasiya – bir ijtimoiy guruh etnomadaniy qadriyatlarining boshqasi tomonidan o'zlashtirilish jarayonidir. Akkulturasiya turli milliy madaniyatlarning migratsiya natijasida o'zaro ta'siri jarayoni bo'lib, uning natijasida madaniyatlarning har birida strukturaviy elementlar o'zgarishi sodir bo'ladi. Real hayotda bu jarayonni muayyan hududda ustuvor madaniyat elementlarning ushbu hudud uchun "begona" va resipient (lotin tilida – recipientis – oluvchi, qabul qiluvchi) madaniyat elementlariga ta'sir etib, ularni o'zgartirishi, deb tushunish kerak.

Migrantlar akkulturasiyasi masalasi, hozirgi adabiyotlarda ularni qabul qiluvchi jamiyat nuqtai nazaridan boshqa etnomadaniy ijtimoiy guruhlariga mansub migrantlarni qabul qiluvchi mamlakat madaniyatiga integratsiyalashuviga oid hodisa sifatida o'rganilmoqda. Bunda o'zaro ta'sir qilayotgan turli ijtimoiy va madaniy tizimga mansub migrantlar, ularni qabul qilgan jamiyatdan u yoki bu darajada madaniy xususiyatlarni qabul qilib oladi va ularga o'z xususiyatlarini transformatsiya qiladi. Bunda qabul qiluvchi tomonning madaniy xususiyatlari dominant ta'sir imkoniyatiga ega bo'ladi. Migrantlar madaniy xususiyatlarining dominant guruhga ta'siri kuchsiz bo'ladi. Lekin, dunyoda boshqa madaniyatlar ta'sirini his etmagan hech qanday inson yo'q.

Bu masalaga migratsiya fenomeni nuqtai nazardan qaraydigan bo'lsak, migrantlarni qabul qiluvchi mamlakat madaniyati "muhojirlar" ijtimoiy xatti-harakatiga, madaniy qiyofasiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ular, tabiiy ravishda, yangi ijtimoiy sharoitlarga, madaniy muhitga moslashishga intiladi. Moslashuv jarayoni ikki tomonlama xarakter kasb etadi, ya'ni bunda nafaqat muhojirlar madaniyati, balki ularni qabul qiluvchi davlat milliy madaniyati ham, o'zining dastlabki xarakteristikasini o'zgartiradi. Aynan shu ta'sir jarayoni akkulturasiya hodisasida o'z ifodasini topadi.

Ba'zi adabiyotlarda nisbatan kichik millatlarga mansub migrantlar madaniyatining dominant (titul millat) madaniyati tomonidan siqib chiqarilishi, ziddiyatsiz madaniy transformatsiya jarayoni, ya'ni oddiy assimilyatsiya hodisasi sifatida talqin etiladi. Ammo, assimilyatsiya va akkulturasiya bir mazmunga ega emas. Assimilyatsiya – boshqa madaniyatga oid inson yoki guruhning dominant guruh muhitiga to'liq singib ketishini bildirsa, akkulturasiya – yangi ijtimoiy muhitga moslashuvning turli muqobil variantlari borligini ko'zda tutadi.

Migrantlar akkulturasiya jarayoni ishtirokchilari nuqtai nazaridan (asosan, ularning manfaatlar kontekstida) qaralganda: ijobiy va salbiy, qarama qarshi qutbli hodisalar namoyon bo'ladi. Ya'ni ijobiy akkulturasiya migrantlarni qabul qiluvchi jamiyatlarning qabul qilinuvchilar an'anaviy ma'naviy-axloqiy normalarini, xatti-harakat namunalarini va boshqa madaniy xususiyatlarini o'zlashtirish bo'lib, ularni har ikki tomon ijobiy baholaydi. Aksincha, migrantlarni qabul qiluvchilar va qabul qilinuvchilar tomonidan negativ baholanuvchi xatti-harakat namunalari va boshqa madaniy xususiyatlar salbiy akkulturasiyani ifodalaydi.

O'z xatti-harakatlarida ijobiy akkulturasiya belgilarini namoyon etuvchi migrantlar, qabul qiluvchi jamiyat vakillari nuqtai nazarida: "begona"larga nisbatan "o'zimizniki"larga yaqin hisoblanadi. Bunda mahalliy (titul) millat tilida erkin gapirish ijobiy akkulturasianing muhim ko'rsatkichi hisoblanadi. Bu baho, aslida, sub'ektiv bo'lib, uning migrantlar: sotsial mavqei, migratsiya tipi va xarakteri (mehnat, o'qish, turistik va boshqa yo'nalishlari), madaniyatlar o'rtasidagi "identiklik distansiyasi", ular joylashgan manzillarga xos (qishloq, kichik yoki katta shahar) individual mezonlari ham mavjud.

Migrantlar moslashuvi – akkulturasiyasi (ijtimoiylashuvi) masalasi dolzarbli: migratsiya oqimlari ampletudasi, ko'lam, intensivligi va boshqa xususiyatlari bilan bog'liq bo'lib, baholar muqobilligini belgilaydi.

XX asr o'rtalaridan boshlab akkulturasiyaga resipient guruhning migrantlar bilan etnomadaniy aloqalarini mustahkamlashning strategik vazifasi sifatida qarala boshlandi. Bunda

ustuvor guruh etnomadaniy qadriyatlariga assimilyatsiyalashuvda migrantlarning resipient guruh bilan o'zaro ta'sirda o'zini himoya qilishi, har ikki etnomadaniyat (bikultural) o'zgarishini bir-biridan farqlash kerak. Shuning uchun o'z vaqtida Dj.Berri akkulturratsiyaning: assimilyatsiya, separatsiya, integratsiya va marginalizatsiya kabi asosiy strategik yo'nalishlarini bir-biridan ajratish taklifi, ularning funksional ahamiyatini konkretlashtirdi.

Bu muammolar, yuqorida ta'kidlanganidek, akkulturratsiyaning to'rt asosiy strategiyasida o'ziga xos yechimini topishi mumkin, ya'ni:

Assimilyatsiya – akkulturratsiyaning bir ko'rinishi bo'lib, unda muayyan hudud va ijtimoiy guruhlariga begona bo'lgan etnomadaniyatga mansub inson yoki sotsial qatlamning begona, ammo hududda dominant titul millat madaniyati norma va qadriyatlarini to'liq qabul qilib oladi hamda o'z madaniyati norma va qadriyatlari ustuvorligidan voz kechadi.

Separatsiya – jarayonida resipient guruhning tarixiy shakllangan etnomadaniy qadriyatlarini saqlab qolish uchun dominant mavqega, maqomga davogar ijtimoiy guruhlarining qadriyatlarini inkor qiladi va undan ajralib turishni (izolyatsiyani) afzal ko'radi, lekin simbiozga, assimilyatsiyaga moyillik potensialini saqlab qoladi.

Integratsiya – konkret inson yoki ijtimoiy guruh etnomadaniyati yangi madaniyat bilan uyg'unlashib, muayyan identiklikka erishsa ham, har ikki etnomadaniyatning individualligini saqlab qoladi va. ularning o'zaro moslashuvi jarayonida donor hamda resipient guruhlar etnomadaniyatlari integratsiyasi ixtiyoriy amalga oshiriladi.

Marginalizatsiya – hodisasida muayyan ijtimoiy guruh an'anaviy madaniyati, milliy identikligini yo'qotadi, chunki begona resipient etnomadaniyatga moslashmay, milliy o'zligidan begonlashuvi dominant madaniyat tomonidan diskriminatsiya, segregatsiyaga uchrashi yangi milliy (identiklikka) erishishga qiziqishni so'ndiradi.

Akkulturratsiya mohiyati, mazmuni va shakllari madaniyatlar "etnik identikligi" va "etnik tolerantligi"ning o'zaro nisbatiga, ijobiylik xarakteriga bog'liq bo'ladi. Integratsiya jarayonida ijobiy etnik identiklik va ijobiy etnik tolerantlik o'zaro bog'lanadi. Assimilyatsiyada – "salbiy" etnik identiklik va etnik tolerantlik; separatsiyada – ijobiy etnik identiklik va intolerantlik (o'z etnik madaniyatini mutlaqlashtirgan holda boshqa etnik madaniyatlarga salbiy munosabat); marginalizatsiyada – salbiy etnik identiklik va intolerantlikning o'zaro birligi namoyon bo'ladi.

Akkulturratsiya jarayoniga turli etnik guruh migrantlarini qabul qilayotgan: fan, texnika, texnologiya, intellektual salohiyat sohalarida ustuvor mavqega ega axborotlashgan jamiyatlar pozitsiyasidan nazar tashlanganda, uning boshqacha mazmun va shaklga ekanligini ko'ramiz. Ya'ni, bunda: assimilyatsiya – "erituvchi qozon"; separatsiya – segregatsiya; marginalizatsiya – shaxs yoki guruhning umumiy jarayondan ajralib qolishi, chiqarilishi, "anklavlashishi" sifatida namoyon bo'ladi. Integratsiyaga esa, multikulturalizm strategiyasi mos keladi.

XULOSA

Migratsiya jarayonining: global transnatsionalizm, etnomadaniy qadriyatlar integratsiyasi va multikulturalizm shakllanishiga ta'siri haqidagi muqobil qarashlarini umumlashtirib aytganda, bu jarayon:

birinchidan, ma'muriy-hududiy, etnomadaniy chegara bilmaydigan yangi, nisbatan universal ijtimoiy munosabalar tizimini va uning strukturaviy elementlarini funksional integratsiyalashtirish va takomillashtirish imkoniyatlarini yaratadi;

ikkinchidan, migrantlar sotsial mobilligini kuchaytirib, ularning shaxsini, professional sifat darajasini, etnomadaniy munosabatlarida sotsial maqomini, mavqeini, milliy idetikligini aniqlovchi va baholovchi mezonlarni konkretlashtiradi;

uchinchidan, migrantlar etnomadaniyatining yangi sotsial voqelikka moslashgan, modernizatsiyalashgan, integratsiyalashgan milliy madaniyatlar va sub'ektiv omillar tizimining faolligi, ularning o'aro korrelyatsion aloqadorligini taqozo qiladi;

to'rtinchidan, migrantlar global ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, madaniy jarayonlarga, mamlakatlar migratsiya siyosatiga "distansion" ta'sir o'tkazib, ularni qabul qiluvchi davlatlar etnomadaniy qadriyatlari bilan, subordinatsion munosabatda bo'ladi;

beshinchidan, davlatlarning migrantlar manzillari, turmush tarzi va ijtimoiy ongini o'zgartirishiga kompleks-sistemali ta'sirida nazariy-metodologik asoslari va xalqaro hamkorlik munosabatlari mukammalligi, ularning samaradorligini ta'minlaydi.

Adabiyotlar/ Литература/ References:

1. Ортон Э. Развитие чувства принадлежности у мигрантов на основе позитивного взаимодействия / Совет Европы, декабрь 2012. URL: <https://www.coe.int/t/democracy/migration/Source/migration/RusseBuildingMigrantsWeb.pdf>.
2. Moghaddam F.M. 2012. The Omnicultural Imperative. – Culture Psychology. Vol. 18. No. 3. P. 306. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354067X.124462300>.
3. Prashad V. 2003. Bruce Lee and the Anti-Imperialism of Rung Fu: A Polycultural Adventure. -Positions: East Asia Cultures Critique. Vol. 11. No 1. P. 51-89.
4. Berry E., Epstein M. 2015. Transcultural Experiments: Russian and American Models of Creative Communication. New York: St. Martin's Press. P. 25.
5. Очилов Ж. Глобал техноген цивилизациянинг шаклланиши ва ривожланиш босқичлари. Тошкент. "Turon zamin ziyo". -2017. 55 бет (159).
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги // <https://migration.uz/>.
7. Ўзбекистон Марказий банки маълумотлари, 2025.
8. Berry E., Epstein M. 2005. Transcultural Experiments: Russian and American Models of Creative Communication. New York: St. Martin's Press. – P. 25.
9. Global Views on Immigration and the Refugee Crisis. - Ipsos Mori. July 2016. P. 19. URL: https://www.ipsos.com/sites/default/files/2016-08/Immigration_and_Refugees-July_2016.pdf.
10. Juniper Survey of Muslims 2015. – P. 82. URL: <https://www.icmunlimited.com/wp-content/uploads/2016/04/Muslims-full-suite-data-plus-topline.pdf>.
11. Thurnwald R. The Psychology of Acculturation // American Anthropologist XXXIV. - 1932. – P. 557-569.

ИЖТИМОЙИ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадқиқот город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000